

RĂVAȘUL

REVISTĂ CULTURALĂ ILUSTRATĂ

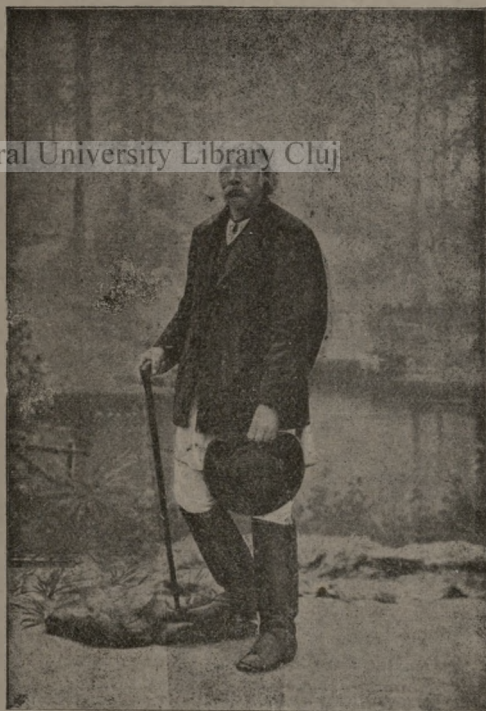
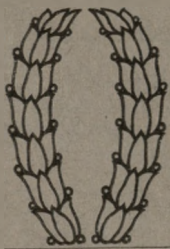
Apare lunar sub direcțiunea unui Comitet.

Intemeietorul revistei: Dr. Elie Dăianu.

Cuprinsul Nr. 8.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

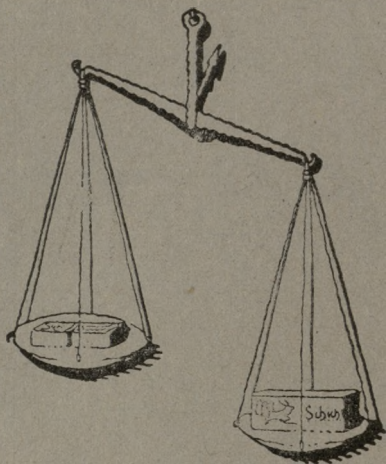
DUILIU ZAMFIRESCU: Banul.
 IUSTIN VOLBURĂ: Biserica și românismul (Încheiere).
 A. COTRUȘ: Cântec (poesie).
 Un moment și un iubileu. (Sfințirea bisericii unirii din Uifalău).
 Cronică. — Cărți-reviste-ziare.

† Ion Radu, tatăl Episcopului dela Oradea-mare.

Prețul abonamentului: Pe an . . . . . 10 cor.
 În străinătate . . . . . 12 cor.

Adresa: Cluj (Kolozsvár) str. Jókai 6.

La cumpărarea săpunului
și compararea lui trebuie
să fii atent la

Bunătate

Preț și

Greutate

Nici un săpun în lume nu
ajunge cu

Săpunul **Schicht**

în calitățile lui: Curățenia, puterea
de a spăla, și ieftinătatea.

Ori ce soi de tipărituri cu
gusturate, și cu prețuri
foarte moderate, rog coman-
dați spre mulțămire la:

Tipografia „Carmen” Petru P. Barițiu în Cluj-Kolozsvár.

Ferencz József-ut Nr. 58.

Telephone 756.

Telephone 756.

La Tipografia «Carmen», Petru P. Barițiu
în Cluj (Kolozsvár se primește numai decât
un **Practicant** sau **Jnvățăcel**. Condiții favorabile.

RĂVAȘUL

Editor și redactor resp.
Petru P. Barițiu

Adresa: Cluj, Jókai u. 6.
Abonamentul pe 1 an . . . . . 10 cor.
» pe o jumătate de an 5 cor.

Intemeietorul revistei:
Dr. E. Dălanu.

BANUL

A dat Domnul taleri zestre și cunune pe la nunți,
Iar la sfintele icoane lești împărătești în salbă,
Și a pus să i s'aprindă vărfurile dela munți,
Sturul, Rușca și Voineagul, Brusturul și Piatra-Albă.

Și-a venit de prin coclauri toată daco-românia,
Mugur-Mic din Baia-Mare, Albută din Albușești,
Seneslav din Sărărie și Ion lui Badea Nimea,
Toți bătrânii ce țin minte vremile împărătești.

Iar el prinsul de durere, Domn cu oastea sfărâmată
Și părinte fără fiică, gând și suflet turburat,
El, statura își înalță, scutură din cap odată
Și cu ochi privind departe, le vorbește respicat:

«Mări, Domni, cinstiți și vrednici, frați întru Mântuitorul,
«Nouă nă-a venit veleatul și ni-i gândul să plecăm:
«Tot Românul cu nevoia, toată pasărea cu dorul;
«Noi ne ducem după fată, s'o găsim și s'o 'ngropăm.

«Dacă-om întâlni pe Unguri, vom căta Domnia-Noastră
«Să-i cinstim cum se cuvine solilor dintr'o solie.
«Iar de-ar fi să fie ceasul, unii din Cinstirea-Voastră
«Să mai meargă într'acolo, — am avea de bucurie.

Se ridică de prin jilțuri toți bătrânii Cneji de sate,
Dau sprincenile în lături, își prind bărbile în brăe
Și tușind de bătrânețe, se pornesc pe la Cneiate
Și-și șterg ochii cu basmale tămâiate cu tămăe.

* * *

* * *

Și de mersul înainte
Al atâtor ginte arii,
De prin funduri de morminte
Se ridic legionarii:

Vin din peșteră de munte
Zmei din vremi de odinioară,
Uriași cu frunți cărunte
Și cu spada subsuoară.

Vifor, hotărît și rece,
Mână oastea lui ca spuza,
Dar l-ajunge și-l întrece
Steu din Sarmizegetuza.

Vine Deciu, și Bărhală,
Și Longinu, și Meșianul,
Căpitani de'nvălmășeală
Și eroi porniți cu anul.

Iuniu Quintu vine sprinten,
Șuerând din colțul gurii,
Dar lovindu-se de-un pinten,
Face semn unei centurii:

Se avântă într'o spată
Două rânduri câte două,
Ce doboară, dintr'odată,
Unul, nouă sute nouă.

Quintu și-a'nălțat statura
Și se uită cum cad Hunii;
Cărnuri rup unii cu gura
Sau pământul mușcă unii.

Arme, cai și buturi rupte,
Urlete și gust de sânge,
Ochi aprinși și fețe subte,
Tot se darmă, tot se frânge.

(Din poemul «Mirița»).

Iar din farmecul de visuri
De sub genele poeziei,
Ies voinicii de prin scrisuri
Și străbat prin pânza vremii

Legioanelor bătrâne
Le iau locul laolaltă
Bacii toți de pe la stâne
Și Județii dela baltă.

Murgu, Farcaș și Brătîlă,
Seneslav și Baldovinul
Rup din Nemeși fără milă
Și le iau în glumă chinul.

Își răzbună de cu vreme
Pentru vremuri viitoare:
Cu-i i-e milă, dă și geme;
Cui nu-i e, dă și nu-l doare.

Și deasupra, peste toate,
Ghioga Domnului strujește,
Face goluri roate-roate
Și tot merge și tot crește,

Până ce morman de țeste
I s'așează sub picioare,
Peste care își înfige
Ghioga lui omorătoare.

Fug pedestrii, fug călării,
Fug Boemii și Secuii,
Ies din granițele țării
Și se'mprăștie ca puii.

Domnul și-a'nălțat statură...
«Ural» strigă de odată,
Iar pe Olt răsună «Ural»
Apa lui înseninată.

Dullu Zamfirescu.

BISERICA ŞI ROMÂNISMUL

de **Iustin Volbură.**

Mănăstiri slobode au rămas destule, mănăstiri mai mici «cari nu au de-ocamdată o însemnătate pentru viaţa culturală şi religioasă», apoi mănăstirile mari, întemeiate de Domnii cei vechi, şi multe din timpurile mai noue. Acestea încă au fost cutropite de străini şi pe lângă aceea au început «nişte obiceiuri rele, carele nu sunt de tocmeala sfintei Pravile». Mihaiu Viteazul se vede silit să ia în sinodul dela Iaşi măsuri aspre de îndreptare. Egumenii vor fi aleşi de sobor şi nu vor putea fi de aci încolo «oameni străini din alte ţări fără nici o milă la sfânta casă». În mănăstire toate le hotărăşte soborul în frunte cu egumenul şi «nimeni din boiari, sau vlădică, sau episcop, sau fieşte cine din dregători să n'aibă voie a lua cu bani auverice din mănăstire, nici a pune egumeni, nici a scoate»⁶⁰).

Măsurile acestea rămân fără urmări şi nu aduc nici un folos pe cum n'a adus nici puternica răscoală îndreptată împotriva elementului grecesc din Muntenia şi căreia i-a căzut jertfă învăţatul Ieroteiu de Monembasia (1618). Cu numirea ca Domn alui Gavril Movilă, patimile părăură a se potoll şi un Radu Mihnea, un Alesandru Coconul, apoi chiar un Alexandru Iliaş, întors în stăpânirea din care fusese alungat cu ruşine, în sfârşit Leon Vodă Tomşia — un Român cu totul grăcizat având de soţie o levantină de lege ortodoxă, Doamna Victoria, care a dăruit o frumoasă icoană îmbrăcată în argint mănăstirii de maice «Viforâta» de lângă Târgovişte — veniră cu obiceiuitul alaiu de greci, pe cari li vor fi aşezat şi pe la mănăstiri, ca egumeni»⁶⁰).

La Argeş petrecea în timpurile acestea un grec Antonie, un altul la Tânganul, la Snagov era egumen în 1625 grecul Haralambie, iar cu trei ani mai târziu Partenie, numit pe viaţă, — mai înainte fusese episcop de Prespa —; în anul următor aflăm la mănăstirea Dealului tot ca egumen un alt grec «vlădica Macarie»⁶¹).

O nouă răscoală condusă de Mateiu Aga din Brâncoveni, viitorul Domn Mateiu Basarab, era chemată să pună stavilă cuceririi greceşti. Leon Vodă stringe «toată ţara, boiari mari şi mici, şi roşii, şi mazilii şi toţi slujitorii», ca să cerceteze cauzele «unor obiceiuri rele», cari — spune decretul domnesc — nimenilea nu le-au mai putut obicni văzând,

⁶⁰) «Istoria bisericei române» I., 216—17.

⁶⁰) Ibidem pag. 279.

⁶¹) Ibidem pp. 254 şi 279.

că sunt de mare pagubă ţării. Sfatul constată — aflatu-s'au şi s'au adevărat — că toate nevoile şi sărăcia ţării vin dela Grecii străini, cari «amestecă domniile şi vând ţara fără milă şi o precupesc pe camete asuprite». Aceştia strică toate lucrurile bune şi adaogă legi rele. Domnul face legătură şi jurământ mare şi scoate pe Grecii străini din ţară «ca pe nişte nepretini ţării fiind»⁶²).

Lucrurile nu se schimbă nici sub Mateiu Basarab, care câştigase tronul cu ajutorul partidei naţionale. În fruntea mănăstirilor aflăm şi acum egumeni greci. Pe Meletie Macedoneanul, fost călugăr la Atos, îl numeşte egumen la Govora; la Câmpulung era egumen un alt grec Melchisedec⁶³). Din hrisovul lui Mateiu Basarab din 1639 cunoaştem în parte mijloacele, de cari se foloseau călugării greci, ca să poată lua în stăpânire mănăstirile slobode ale ţării «Călugării străini au supus, mai multe mănăstiri, ca metoace dajnice altor mănăstiri din Ţara grecească şi dela sfânta goră, făcându-le hrisoave de închinăciune fără de ştirea sfatului şi fără de voia soborului. Drept aceea — încheie documentul —, noi Mateiu Voevod am tocmit, cum acelea sfinte lavre domneşti, care le-au închinat acei Domni şi vlădici străini pentru mită şi fără voia nimului şi anume (urmează numele a 23 mănăstiri din celea mai frumoase ale Ţării munteneşti) să fie pace de călugări străini şi să aibă a fi pe seama ţării cum au fost de veac»⁶⁴). Ultima încercare serioasă de-a scoate elementul grecesc din ţară se face pe timpul lui Radu Leon (1664—69), fiul lui Leon Tomşia, care silit de mişcările primejdioase îndreptate împotriva lui şi a Grecilor, de cari era încunjurat, şi conduse de familia puternică a Cantacuzinilor, dă în 1669 un decret pentru alungarea Grecilor din ţară. La început ni-se vorbeşte şi aici de fărâdelegile străinilor, «cari vând în tot céasul pe boiarii ţării la Domnia mea cu pâri pe cap». Domnul face jurământ, ca şi părintele său, pe sfânta Evanghelie cu mare afurisenie înaintea metropolitului Teodosie, a episcopului de Râmnic, Serafim şi alui Grigorie, episcopul Buzăului şi scoate pe Grecii străini din ţară şi tocmeşte şi alte lucruri bune. «Mănăstirile neînchinat vor avea egumen român «după obiceiul şi tocmeala lor, iar om străin grec să nu fie nimenilea volnic a pune nici a le închina să fie metoaşe altor mănăstiri». La biserică curţii pe viitor nu se vor mai suferi călugării greci, cari «n'au fost nici odată ţării şi domniei mele de folos, ci tot de pagubă şi stri-

⁶²) «Magazinul istoric» I., 122—25.

⁶³) Iorga op citat I., 297.

⁶⁴) Xenopol «Istoria Românilor» VII., 3—4.

căciune, ca nişte oameni răi şi fără frica lui Dumnezeu» ci vor fi popi mireni români precum au fost în vremile vechi ⁶⁵⁾.

Hotărârile lui Radu Leon rămân numai pe Hârtie. Un curent puternic, care avea rădăcini în împrejurările politice şi sociale ale timpului nu putea fi sdrobot de litera moartă a unui hrisov domnesc, iar simţul naţional al clerului românesc sfios şi fără învăţătură şi al boierimii era pe-un grad de dezvoltare prea inferior, ca să poată elimina din corpul neamului elementele străine şi destructive. După câteva stăpâniri scurte tronul Munteniei e ocupat de Şerban Cantacuzino (1678—1688), ocrotitor darnic al clerului şi învăţaţilor greci din toate colţurile Răsăritului, de Constandin Brâncoveanu, a cărui ospitalitate atrase în Bucureşti o mulţime de arhierii din toată întinderea lumii ortodoxe. Urmează apoi epoca fanariotă. De-o curăţire a ţării de greci nu mai putea fi vorba.

Tot aşa stăteau lucrurile şi în Moldova, unde înrăurirea grecească se dovede mult mai trainică ⁶⁶⁾. Miron Barnovschi opreşte călugării străini de-a sta la o mănăstire mai mult de trei zile, afară de cazul, când dau «zapis dela sine cumcă n'a mai lipsi, ci acolo va şede până la moarte» ⁶⁷⁾. Vasile Lupu, din contră, a luat măsuri, ca în toate mănăstirile cele mari să se primească călugări greci, cari să înveţe pe fii boierilor limba şi ştiinţa greacă şi tot ce dispune, ca, în onoarea bisericii patriarcale, în biserica catedrală într-o strană să se cânte greceşte în cealaltă româneşte ⁶⁸⁾. Răzcoale îndreptate contra grecismului n'au avut urmări trainice nici în Moldova, încât contele D'Hauterive putea scrie la 1787 — după cum am văzut mai sus — că «mănăstirile din Moldova sunt pline de străini şi mai nici una nu are în fruntea ei un Moldovean» ⁶⁹⁾.

Pe lângă cutropirea grecească în mănăstirile româneşti mai stăpâna o destrăbălare extraordinară. Încă pe timpul lui Mihaiu Viteazul «au început sfintele mănăstiri nişte obiceiuri rele, cari nu sunt de tocmeala sfintei pravili». Incercări de a reforma temeinic viaţa monachală face Miron Barnovschi. Din reformele acestea vedem, că preacuvioşii părinţi din mănăstiri îşi aveau averea lor privată, purtau negoş şi dădeau bani pe camătă, petreceau timpul afară din mănăstire, primiau între pereţii sfintelor locaşuri — nefiind destule mănăstiri de călugăriţe — şi câte-o maică şi tot în cuprinsul mănăstirii petreceau şi alte persoane

⁶⁵⁾ «Magazinul Istoric» I., 131—35.

⁶⁶⁾ Iorga «Ist. bis.» I., 314.

⁶⁷⁾ Iorga «Studii şi documente» VI., 414 nr. 1596.

⁶⁸⁾ D. Cantemir o. cit. p. 170.

⁶⁹⁾ «Memoriu despre starea Moldovei» p. 155.

mai puțin «maice». Toate acestea pe viitor vo fi oprite ⁷⁰⁾. Reformele rămân literă moartă «obiceiul vechiu și interesele înrădăcinate dovedindu-se mai puternice decât toată bunăvoința cărturarilor și dățătorilor de canoane» ⁷¹⁾. Un misionar catolic dela sfârșitul veacului al XVII-lea ne spune, că în Țara românească toate mănăstirile călugărilor au ȝigani proprii, ale căror mueri, bătrâne și tinere, măritate și fete, umblă liber prin mănăstire, fac pâne, ferb bucate și mătură casele ⁷²⁾. Tot în timpul acesta aflăm călugări cercând să câștige averi cu documente false, cu niște meșteșuguri diavolești ⁷³⁾. Decădița și lipsa simțului de demnitate era și mai mare, mai ales în Moldova, în urma războaielor purtate aci la sfârșitul veacului al XVII-lea și începutul celui următor, cari au atins și mănăstirile și în decursul cărora s'au văzut egumeni jăfuind sfintele locașuri în rând cu cătanele polone ⁷⁴⁾. Constandin Mavrocordat, un reformator cu pricepere al clerului din Moldova, dă la 1742 porunci aspre contra călugărilor, cari părăsesc mănăstirile. «Călugării trăitori pe la casele lor, au prisacari, au văcari, nu suferim, să fie, că nu se cade«.... Datoria călugărilor ieste biserica a păzi iar nu vacile sau stupii sau viile»⁷⁵⁾. Nu ne mirăm deci de afirmațiile lui Uhlein, care ne spune, că egumenii și călugării nu se bucură de vază cum s'ar crede, pentrucă viața lor nu e atât de esemplară ca să-și poată câștiga venerația poporului; sunt oameni de cel mai rău soi, încât pentru o familie boierească ar fi mare rușine dacă un membru al ei s'ar călugări ⁷⁶⁾, sau când Barbu D. Știrbei, viitorul voevod al Țării românești, scrie în raportul său general din 1834: «Halal de mănăstirea, în care mai găsești o candelă aprinsă înaintea altarului» ⁷⁷⁾.

⁷⁰⁾ Pentru reformele lui Miron cf. Iorga «Ist. bis. I., 266 squ.

⁷¹⁾ Ibidem 272.

⁷²⁾ «Magazinul istoric» V., 56—7.

⁷³⁾ Iorga o. cit. I., 271—2.

⁷⁴⁾ Ibidem II., 75—6 și 80—81.

⁷⁵⁾ «Studii și documente» VI., p. 282 nr. 537 și 548 și pag. 283 nr. 544.

⁷⁶⁾ Dobrescu o. cit. Anexe nr. 93 pag. 202. «Andertens seynd die Calugeri und Igunani in dem Land nicht in dem Ansehen, als man sich wohl einbilden mag, dann ihr Lebenswandl nicht so exemplarisch, dass selbe hierdurch bey dem Volk eine grosse Veneration sich zuziehen sollen, seynd auch dieselbe lauter Leüth von schlechtesten Extraction und thäte sich ein Bojar oder Bojerones für eine Schand ausdeuten, wann eines von seinen Kindern und Freuden ein Monich wurde».

⁷⁷⁾ Iorga Viața și domnia lui Barbu Dimitrie Știrbeiu. «Analele academiei române» seria II., tom XXVII. pag. 333 cf. pentru starea mănăstirei și «Starea de lucruri din Moldova și Valachia» pe la anii 1828 până la 1843 de C. A. Kuch în «Convorbiri lit» XXV. 396 squ.

În publicul nostru e înrădăcinată convingerea, că mănăstirile au fost în trecut centre puternice culturale, din cari lumina se revarsă în valuri mari binefăcătoare asupra neamului resfirat «dela Nistru pân la Tisa». Cercând însă să ne dăm seamă de activitatea lor, vedem, că aureola de glorie se destramă și dispare, ca ceața dimineții alungată de razele soarelui. În loc de muncă culturală spornică și febrilă, care să lase urme adânci în desvoltarea conștiinței noastre naționale; în loc de idealism creștinesc, curat și înălțător, aflăm întunerecul și ignoranța cea mai înspăimântătoare. Mișcări mari de reforme îndrăsnețe, avânturi cuceritoare și dătătoare de viață n'au pornit — n'au putut porni — nici odată din mănăstirile românești fiind cultura literară și științifică a călugăriei în înțelesul cel mai strict al cuvântului: nulă. Aflăm, e adevărat, și câteva excepții; acestea se pierd însă aproape fără urmă în mediul nenorocit, de care erau încunjurate și pe care nu l-au putut birul.

Personalul mănăstirilor consta din oameni simpli, cari se ocupau cu câștigarea celor necesare traiului. «În mănăstirile românești — scrie Cantemir⁷⁸⁾ — frații șie-și ară, șie-și samănă și își seceră; ei trebuie să-și facă toate; și în oarele libere dela funcțiunile spirituale se ocupă cu lucruri de mână, pe cari le prescrie egumenul; cultivă viile, agrii, grădinile și strâng fructele acestora în folosul mănăstirii». De altcum numărul călugărilor era foarte restrâns. În Oltenia d. p. mănăstirile celea mai mari, în cari puteau trăi câte 50—60 de călugări, abia cuprindeau cinci — șeasă sau în cazul cel mai bun zece⁷⁹⁾.

Referitor la cultura acestora aflăm date importante în documentele publicate de d. Dobrescu. Călugării sunt oameni simpli din clasa de jos a poporului; celea necesare pentru traiu și-le câștigă din lucrul mânilor. Din averea mănăstirii primesc puțin, aproape nimic. Sunt foarte mărginiți și ignoranți, se ocupă mai mult cu economia, decât cu mântuirea sufletului. Nu știu celi nici liturghia, din care, fiind scrisă slavonește și grecește, nu pricep nimic. În biserici nu se predică nici odată și omul de rând nu știe din cultul divin, decât povești ridicole dela călugări. «Chiar și călugării din mănăstiri, — scrie Fr. Schwanz v. Springfels — nu știu alta, cei mai mulți, decât puțin grecește, iar cine vorbește, cât de rău și latinește trece de adevărat monstrum eruditionis»⁸⁰⁾. Consilierul cameral Haan ne dă într'un raport lung amă-

⁷⁸⁾ O. cit. pag. 162—63.

⁷⁹⁾ Cf. rapoartele oficianților nemți, cu deosebire ale lui N. de Porta la Dobrescu o. cit. Anexe nr. 64 și 71.

⁸⁰⁾ Hurmuzachi «Documente» IX, pag. 636.

nunte interesante referitor la traiul zilnic al călugărilor din mănăstirile amintite. După ce călugării s'au sculat dimineaţa, zice Haan, citesc canoanele o jumătate de oră în biserică, apoi umblă încoace şi încolo până vine vremea mesei dela prânz, care e rea şi puţină. După masă merg şi dorm câteva ceasuri, fie flămânzi, fie sătui. Cătră seară iarăşi fac slujba în biserică o jumătate de oră. Nici unul din ei nu lucrează nimic şi rabdă mai de grabă foamea decât lucrul. Şi este destul dacă au câţiva ţigani, ca să le care apă, lemne şi alte lucruri trebuincioase. Aceasta este tot ceea ce fac aceşti călugări, pentru Dumnezeu şi pentru aproapele, în cursul anului întreg.

Cum vedem viaţa călugărească era mai mult un fel de trândăvie cucernică. D. N. Dobrescu, din cartea căruia scot informaţiile acestea, ne asigură, că în cea mai mare parte faptele rămân așa după cum ne-au fost înfăţişate de raportul din chestiune⁸¹⁾. Aceasta era starea culturală a mănăstirilor din Oltenia, cea mai «luminată parte a Țării româneşti», în jurul scaunului vlădicesc al Râmnicului, care avea o veche tradiţie literară încă de pe timpul lui Antim Ivireanul. Ce va fi fost în celelalte?...

În epoca de care ne ocupăm, neamul nostru trece prin prefaceri mari. La început legăturile cu universităţile polone îndreaptă cugetarea pe drumuri necunoscute până atunci şi operele lui Grigore ureche şi Miron Costin formează o epocă importantă în evoluţia spiritului public românesc: iar mai târziu venirea în atingere cu ideile mari, cu curentele puternice, cari frământau viaţa popoarelor din Apusul luminat, a avut o influinţă uriaşă asupra societăţii din cele două principate. O participare a mănăstirilor la munca aceasta de primenire am căuta-o zădarnic.

Pe la mijlocul veacului al XVII-lea lumina culturii se aprinde pe-o clipă la Bistriţa, unde Moxalie traduce la îndemnul lui Teofil, episcopul Râmnicului, iar mai târziu metropolitul Țării româneşti, cronograful cunoscut, care a rămas fără influinţă printre cărturarii timpului, şi Pravila, tipărită în 1640 la Govora, care încă n'a putut aduce nici un folos. «Pravila era pentru judecată, pentru judecata preoţilor mai ales, şi ea nu poate fi întrebuiţată altfel decât de ierarhi, cărora în cele mai multe cazuri textul slavon nu li era neînţeles. Ea rămâne deci mai mult, ca o lucrare făcută pentru faimă şi ca o curiozitate literară⁸²⁾. Tot la Govora apare în 1642 o Evanghelie învăţătoare tradusă din ruşeste de Egumenul Silvestru. «Cazania lui Silvestru n'are decât o foarte

⁸¹⁾ O. cit. pag. 32.

⁸²⁾ Iorga «Ist. lit. religioase» pag. 141. Pentru cronograf ibidem pag. 182 şi urm.

slabă însămnătate literară... E o traducere cuvânt după cuvânt, grea de urmărit, fără ritm, fără mișcare și mlădiere, lucrarea unui om, care socotea, că pentru a traduce din rusește în românește nu se cere decât să știe cineva rusește și românește⁸³). În același an apare o altă cazanie, *Învățături peste toate zilele*, la Câmpulung. Tălmăcirea e făcută de grecul Melchisedec, egumenul mănăstirii Adormirii Maicii Domnului (Uspenia). Tipografia e mutată apoi la mănăstirea Dealului unde apare la 1644, cu îngrijirea grecului Meletie Macedoneanul, o nouă ediție a Cazaniei tipărită în 1642 la Govora. Cu vre-o 20 de ani mai târziu aflăm un alt călugăr cu oare care cultură: Antonie din Moldavița, care a însoțit pe Gheorghe Ștefan în lunga pribegire prin Germania, Suedia și Livonia. Cu toate că știa latinește și slavonește activitatea lui e foarte neînsămnată: a copiat pe sama Domnului său *Răspunsurile* lui Varlaam și a tradus Psaltirea. Traducerea fiind păstrată în manuscris n'a putut avea asupra contemporanilor nici o influință⁸⁴). La Snagov se vede un timp influința lui Antim Ivireanul, viitorul metropolit al Munteniei, străin cu învățatură, care ne-a știut iubi limba și neamul. În tipografia Snagovului apar în decurs de șase ani (1697—1702) vre-o cinci cărți românești și aproape de două ori pe atâtea străine în curând mănăstirea aceasta încă decade pierzându-și tipografia și devenind închisoare de stat, unde se țineau boierii din opoziție, cu pâine și cu apă, în lanțuri⁸⁵). Urme de activitate culturală mai intensivă aflăm la mănăstirea Bisericanii. Celea mai multe produse literare scrise și tălmăcite aci sunt însă slavonești și «arată, că Bisericanii au fost ultimul adăpost al culturii vechi bisericesti în acea limbă (slavonă)»⁸⁶). Puțină lumină licări o clipă și la Putna, pe care Iacob Stamati, retras din scaunul metropolitan, o restaurează și cearcă să dea vieții călugărilor trăitori între zidurile ei o altă direcție. Aci a petrecut și muncit mult timp Vartolomeiu Măzăreanu, care a dat o mulțime de traduceri din rusește și grecește și a scris admirabilul panegiric, o apoteoză fără păreche în literatura noastră veche, alui Ștefan cel Mare⁸⁷).

Cu mult mai puternic și mai rodnic a fost curentul de reformă a călugărilor rus Paisie Veliciovski, care prigonit de Poloni fuge în Chiev de unde trecu în curând în Moldova apoi în Țara românească așe-

⁸³) Ibidem pag. 155.

⁸⁴) Iorga o. cit. 165—66.

⁸⁵) Același «Ist. lit.» secl. XVIII-lea I, 434 nota 2.

⁸⁶) «Ist. bis. rom. II., 92.

⁸⁷) Asupra mișcării călugărilor din Putna vezi Iorga «Ist. bis.» II., 161 și urm. Pentru Măzăreanu cf. I., 535 și urm. Panegiricul a fost reprodus acum în urmă de d. Iorga în «Cuvântări de înmormântare și pomenire» Vălenii de Munte 1909.

zându-se la Poiana-Mărului. Acl pêtrece trei ani învățând românește. Merge apoi la Atos reîntorcându-se mai târziu, încunjurat de elevi aderenți ai reformelor sale, în Moldova, și după petreceri îndelungate la mănăstirile Dragomirna (peste zece ani) și Secul (trei ani și nouă luni) se așează, în sfârșit, la Neamțu, unde rămâne până la moarte (15 Noiembrie 1794). Paisie a lăsat un număr mare de elevi, cari desvoaltă o activitate literară relativ destul de bogată și prin cari curentul sănătos de reformare străbate și în celelalte mănăstiri. Activitatea călugărilor crescuți în spiritul maestrului rus n'are pentru viața noastră națională o însemnătate deosebită marginindu-se aproape numai la traducerea și copiarea cărților bisericești și ascetice. «Nu de acl — zice Iorga — putea să vie aceea lumină, de care aveam noi nevoie pentru a căpăta conștiință despre noi și a ne ridica din umilință»⁸⁹). Ear în alt loc: «O istorie literară cuviincioasă nu va analiza bucoavne, nu va scoate strigăte naive de admirație înaintea traducătorilor de acaftiste, molitvelnice, octoichuri, triode, catavasiiere și penticostare, cărți de cea mai mare utilitate sufletească, fără îndoială, dar care n'au a face cu sufletul românesc din seclul al XVIII-lea și cu cugetarea și simțirea acelor, gari l'au reprezentat mai bine»⁹⁰).

Abia trec câteva decenii și avântul introdus de Paisie scade și odată cu el decad și mănăstirile, cufundându-se în vechea ignoranță și trândăvie, încât Kuch putea scrie: călugării, cari trăiesc în mănăstiri sunt numai niște oameni din clasa de jos, cari fiind rău îmbrăcați și rău hrăniți se apucă de tot soiul de meserii pentru a-și crea o stare mai bună⁹¹), ear cei cu pațină învățatură cutrierau orașele și satele trăind ca dascăli particulari pe la familiile cu stare.

Acesta e rolul mănăstirilor în desvoltarea culturală a neamului.

⁸⁹) «Ist. lit.» secl. XVIII-lea II., 398. Asupra lui Paisie ibidem 340 sign. și «Ist. bis.» II., 183—201, 234—241.

⁹⁰) «Ist. lit.» secl. XVIII-lea I., 3—4.

⁹¹) «Convorbiri literare» XXV., 397.

V.

Rolul clerului înalt.

Întreagă activitatea literară bisericească mai de samă porneşte în epoca, de care ne ocupăm, din jurul scaunelor arhierieşti. Despre activitatea aceasta a clerului înalt şi despre însămnătatea ei pentru dezvoltarea noastră culturală s'a scris foarte mult. Unii i-au atribuit un rol extraordinar încercându-o de laude esagerate şi neîndreptăţite, iar alţii — cei drept puţini, de-a căror bunăcredinţă nu ne îndoim — nu-i dau nici o importanţă sau una foarte mică. Din parte-mi cred, că şi aci veritas in medio.

Scaunele arhierieşti încă au trebuit să simtă mult timp influinţa elementului, care a infectat întreagă viaţa publică din ţările româneşti. Dintre metropoliţii, cari au stat dela 1605—1819 în fruntea bisericii din Muntenia, jumătate au fost greci: Luca de Cipru (1605—1629), Dionisie de Atos (1672 de primăvara până toamna), Mitrofan de Nisa (1716—1720), Neofit Cretanul (1738—1754), Filaret Michalitzî (1754—1760), Filaret II. (1792), fost dela 1780—1792 episcopul Râmnicului, Dosoffeiu Filitis (1793—1810), Ignatie Grecul (1810—1812) şi Nectarie (1812—1819), fost dela 1792—1812 episcop de Râmnic.

Biserica Moldovei a fost în privinţa aceasta mai norocoasă. Cel dintâiu grec, care a stat în fruntea ei a fost Nechifor (1739 sau 40—1750). Scaunul metropolitan l-a căpătat «cu această tocmeală, ca după dânsul altul străin să nu mai fie, apucându-se el, că va alege pe urnia lui pe unul din episcopii pământului, să-l aşeze la scaunul metropoliei, ca să nu strămute obiceiul ţării». La bătrâneţe slăbind din fire a voit să-şi calce cuvântul «fiind îndemnat de oamenii săi l-au supus ca să ia o sumă de bani dela unul din străini, grec, carele se cerca cu mare sumă de bani să încapă la metropolie»¹⁾. Constandin Racoviţă îl depune chemând în locul lui pe Iacob I. (1750—1760). În 1752 se ţine sobor, la care iau parte episcopii ţării si câţiva egumeni dela mănăstirile mai mari. Se iau măsuri, ca pe viitor hierarchia ţării să fie scutită de influinţa străină. «Hotărîm şi legăm ca fieşte când, atât în vremile

¹⁾ Uricariul II. 236—37 cf. şi Iorga: Ist, bis. II. 88 sign.

cele ce vom trăi noi, cât și în cele viitoare a urmașilor noștri... din pământeni să se aleagă metropolit sau episcop. Iară străin niciodată să nu se primească, nici să mai între altul străin la păstoria vre-unui scaun cu mijlocire de bani sau macar și fără bani sau măcar cu prietini să-și isprăvească împotriva pravilei și obiceiului pământului»²⁾.

Lui Gavril Callimachi (1760—1786) în fruntea bisericii Moldovei era să-i urmeze grecul Iacob, egumenul mănăstirii Barnovschi. Boerii protestează atât la Domn, cât și la înalta Poartă, provocându-se la hotărârile soborului din 1752. Metropolit e ales astfel Leon Gheuca (1786—1788), un fecior de boier cu creștere aleasă, iar Iacob câștigă cu bani mulți episcopia Romanului, pe care o păstorește numai din Februarie până în Octomvrie 1786, timp foarte scurt însă tocmai de ajuns, ca grecul s-o ruineze cu totul, încât după moartea lui nu voia nime să-i ia locul. Dela străinii aceștia, fără înțelegere pentru interesele noastre superioare, cultura românească nu putea aștepta mult.

Alături de ei se perândează lungi serii de arhierii pământeni fără cultură, fără însuflețire, fără pricepere și dragoste de muncă, pe urma cărora n-a rămas nimic. Ce înșămătate au în evoluția spiritului public românesc metropoliții, cari au păstorit biserica Moldovei dela fuga lui Dosofteiu până la Iacob I. (1750—60) timp de peste 80 de ani? Teodosie stă în fruntea bisericii moldovene numai trei ani (1674—767). Sub Sava clerul național ajunge într-o decădintă uriașă. La 1700 sau 1702 e ales amărâțul — espresia e a d. Iorga — Misail, fost (1686—1700—1) episcop de Roman. Urmașul său Gedeon de Agapia (1708—23) lasă metropolia încărcată de datorii, pe cari abia le poate plăti Gheorghe de Neamț, întemeietorul unei tipografii româno-slavone. Antonie (1730—39) după o păstorie neînșămnată de nouă ani fuge cu Muscalii și ajunge metropolit de Biograd și Oboian, iar locul îl ia grecul Nechifor³⁾. Dintre episcopi se distinge prin învățătura sa Pahomie de Roman (1706—14), care a stat în necontenită atingere cu Rușii și «aduse la Roman cărțile slavone, pe cari și-le câștigă în timpul petrecerii sale peste Nistru și dădu limbei slavone vechile ei drepturi, pe cari a trebuit să vie Constandin Mavrocordat pentru a le smulge, strămutând cu el din Țara românească datina cărților de slujbă în românește»⁴⁾.

În Muntenia lucrurile stau mai bine. Metropoliții cu învățătura sau, dacă le-a lipsit, cu dragoste față de ea, au fost mai numeroși;

¹⁾ Uricariul II. 238.

²⁾ Pentru toate acestea cf. Istoria bisericii românești a d. Iorga.

⁴⁾ O. cit. II. 95.

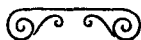
metropoliţi, cari, mulţi, au făcut, cât au ştiut şi au putut, şi dela cari porneau indemnuri folositoare.

Istoria bisericeii româneşti are câteva figuri mari, luminoase, cari vor trăi vecinic în conştiinţă cucernică a urmaşilor. Astfel sunt Antim Ivireanul, Damaschin, Chesarie, Iosif de Argeş în Muntenia; Varlaam Dosofteiu, Iacob Stamati şi Veniamin Costachi în Moldova. Activitatea dezvoltată de aceştia încă e foarte modestă. Nu-i o activitate intensivă, care să cuprindă viaţa neamului în tot complexul desfăşurării sale, activitate sguđuitoare, care croieşte drumuri noue şi fascinează masele largi răpindu-le în vârtegiul luptei pentru ideal. Idei mari, vederi largi vom căuta zădarnic la arhieriei români. Rostul lor — a celor mai de frunte — se mărgineşte la traducerea şi tipărirea cărţilor sfinte de slujbă bisericească în româneşte, minimul datorinţelor arhierieşti. Din cercul acesta strămt nu s'au ştiut smulge nici odată, încât nici chiar o literatură ştiinţifică teologică nu s'a putut dezvolta în limba română, şi când se purtau luptele mari contra catolicilor şi protestanţilor, luptătorii erau clerici greci aşezaţi în principate, fiind clerul românesc străin de chestiunile acestea, pentru înţelegerea cărora se recerea o cultură superioară. Mai mult n'a făcut nici Antim Ivireanul, nici Damaschin, nici Chesarie, nici cei doi moldoveni Varlaam şi Dosofteiu, şi nici vlădicii calvinizaţi din Ardeal. Esecţie face Veniamin Costachi, cel mai strălucit arhieru, pe care l-a avut biserica ortodoxă din principate, şi contemporanul său din Muntenia, Dionisie Lupu, om cu cunoştinţe bogate, care şi-a răscumpărat multele păcate — a fost ca om politic «inconsecvent şi uşuratic» şi «a recurs la tot felul de subterfugii, de intrigi, de minciuni şi de înjosiri faţă cu Ruşii pentru a-şi păstra şi recăpăta mai târziu Scaunul episcopal, pe care nu-l dobândi după ce-l pierdu-se cu dreptate» — «prin curajul şi iubirea cu care a întreprins reforma clerului şi reforma şcoalelor, cu care a luat în mâinile sale cauza purificării morale şi redeşeptării naţionale»¹⁾.

Activitatea clerului românesc, aşa modestă cum a fost şi are — per accidens — însămnătatea sa incontestabilă pentru dezvoltarea culturai noastre naţionale. Cărţile biseciceşti fiind în veacurile trecute singurele tipărituri româneşti şi străbătând în toate colţurile pământului locuit de români au fost cel mai puternic element al unificării limbii literare, de care ne folosim astăzi. Cărţile acestea nu erau scrise nu-

¹⁾ Iorga: Ist. lit. secl. XVIII-lea II., 379. Pentru Veniamin Costachi vezi şi broşura aceiaşi: Viaţa şi faptele metropolitului Veniamin Costachi. (Biblioteca populară a «Minervei»).

mai pentru Moldoveni sau Munteni, ci pentru Românii de pretutindeni pentru *«toate țările și ținuturile ce vorbesc în limba românească»*, ducând astfel pe aripile scrisului nu numai înțălepciunea sânină și sfântă a învățătorei dumnezeiești, ci și conștiința că suntem un neam, unul singur și nedespățit^{o)}. Atât.

VI.

Starea preoțimei de rând.

În capitolul precedent am vorbit, în treacăt, despre cultura preoțimei de rând din principate. Am citat cuvintele d. Iorga, din cari am văzut, că preot se putea face oricine cu banii trebuitori pentru a căpăta actul de numire (singhelia). De obicei însă preoția să moștenească. Candidatul trebuia să aibă și puțină învățătură, pe care o câștiga dela tatăl său, dacă era preot și el, sau intra în vre-o mănăstire unde învăța cetitul, scrisul, cântările și unele molitve mai obicinuite pe de rost. La sate erau o mulțime de preoți, cari aveau preoția numai în legătură cu fiscul și cari nu intrau poate niciodată în biserică nepricepându-se ce să facă acolo¹⁾. Am citat apoi cuvintele lui Mateiu al Mirelor, care ne descrie ignoranța îngrozitoare a preoțimei de rând: preoții nu știu să boteze pe copii nici să liturghisească rugăciunile lui Dumnezeu, de cununie și maslu, când aud se minunează și pe celelalte taine mai nu le știu nici de nume²⁾.

Poporul era astfel osândit să fie condus de oameni ignoranți, cărora le lipseau și celea mai elementare cunoștințe, cari nu se deosebeau de țăran, decât prin pletele și barba lor lungă. Deci orbi: conducători ai orbilor. Rostul lor se mărginea la slujba bisericească, din care nu puteau înțelege de multeori nimic fiind scrisă slavonește. Din partea clerului înalt, a arhierilor, cari ar fi fost în primul rând che-mați să ia măsuri de îndreptare, să-și crească o preoțime conștie, cultă,

^{o)} Cf. și clasicele caracterizări din Ist. lit. secl. XVIII-lea I. 438 și din Ist. bis. II. 117.

¹⁾ Ist. bis. I. 273—5.

²⁾ Papiu. Tesaur de mon. istorice I. 370—1.

destoinică, însuflețită și cu dragoste de muncă, nu pornește nici o mișcare în direcția aceasta. În lungul șir de tipărituri bisericești românești abia aflăm două-trei scrise anume pentru luminarea preoțimei de rând. Metropolitul Munteniei, Ștefan (1648—53), văzând «atâta neștiință a bogați preoți ai țării . . . și văzând iară cum au creștinii țării împutare, și preoții mai vârtos de cătră hulnicii de lege, cum pentru grosimea și grubia nu știu slugi tainele sfintei biserici și strigă toți totdeauna, că deistvuesc rău și nesebuit și zic, că am uitat cinurile, socotealele, obrășirile, chipurile, nemeririle și toate rânduialile și tipicurile sfintelor taine» scrie cartea *Mysterio sau Sacrament* (Târgoviște 1651) cu sfaturi și învățături românești, nu cum a fost până acum slavonește «carele nu le putea ști cinstiții și cucerții preoți pentru nesabuiala lor»⁹⁾. O altă carte cu același cuprins, scrisă pentru preoțime e *Învățătura de șapte taine*, apărută în 1701 la Buzău, cu cheltuiala metropolitulu Teodosie. Tot pentru luminarea preoțimei e scrisă și *Învățătura bisericească* alui Antim Ivireanul (Târgoviște 1710), retipărită în București la 1741 și 1774. Prefața acesteia încă e foarte interesantă, pentru că ne arată în cuvinte dureroase, isvorâte din inima unui arhieru cu dragoste față de turma încredințată conducerii sale, starea decăzută a preoțimei, care era departe de-a fi lumina lumii și sarea pământului. «Între celelalte scârbe ce am de mă rănesc la inimă, iaste aceasta, cea mai grea de mă întristez și mă mahnesc mai mult, că văz între preoți mai atâta prostie, atâta neînvățătură și atâta nedumireală, cât cunosc, că nu puteți face vre-un ajutor sau vre-un folos ticălosei turme»¹⁰⁾. În *Capete de poruncă* apărută cu patru ani mai târziu — o altă ediție e din 1775 (București) — același metropolit își îndeamnă preoțimea să cetească cu socotință acea cărțuție de învățătură bisericească, ce s'a tipărit la leatul dela Hs 1710 . . . și să plinească și cu fapta celea scrise într'ansa, că apoi de nu vor face se vor pedepsi¹¹⁾. În decursul veacului al XVIII-lea apar o mulțime de cărți scrise pentru luminarea preoților. Aproape toate cuprind învățături despre administrarea sfintelor taine Astfel: *Învățătura despre șapte taine* a lui Damaschin, episcopul Râmnicului, apărută la 1724 — o carte cu același titlu apare în Iași la 1732, alta în 1742 —, *Taina sf. Botez* (Târgoviște 1725), *Învățătura bisericească* (Râmnic 1746) și *Preoția*, apărută cu trei ani mai târziu, tot acolo, *Adunarea celor șapte taine* (Iași 1751), *Învățătură despre ispovedanie* (București (?) 1764) — despre spovedanie e vorba și în *Pra-*

⁹⁾ Bianu—Hodoș Bibliografie I. 181—2.

¹⁰⁾ Ibidem I. 549.

¹¹⁾ Ibidem I. 493.

vilioara tipărită în 1781 în București cu cheltuiala metropolitului Grigorie, pe când cea apărută cu trei ani mai târziu în Iași cuprinde tainele toate. *Adunarea de multe învățături* a metropolitului Iacob I. al Moldovei (Iași 1757) are un caracter mai general.

Tipăriturile acestea nu produc aproape nici o schimbare în sânul preoțimei. Viața unei clase de oameni nu poate fi reformată de slova recă și moartă, ci de spiritul viu, care se mișcă, vede, încălzește și luminează, spirit, pe care nu-l aveau capii bisericii românești ortodoxe. Din datele răslețe, cari le avem despre starea preoțimei din celea două principate, ne putem face o idee clară despre cultura și activitatea, pe care era în stare să o desvoalte. Fiind clerul scutit de bir, foarte mulți cercau să se facă diaconi sau preoți și dacă episcopii țării nu voiau să-i hirotonească, treceau Dunărea și erau sfințiți pentru o mică sumă de bani, fără considerare la pregătirea lor, de episcopii din imperiul turcesc¹²⁾. Toată învățătura preoților — scrie Fr. Swarz v. Springfels — nu stă în alta decât a ști ceti și scrie puțin și anume cu slove românești în limba slavonă, din care adesea ba mai totdeauna nu înțeleg nimic¹³⁾. Același lucru ni-l spune cu 60 de ani mai târziu D'Hauterive în descrierea citată (p. 153): nu se cere dela preoți decât să știe ceti sau cel puțin să zică pe de rost rugăciunile și să cânte cu glas tare. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Constatăm Mavrocordat a fost primul, care a cercat prin reformele sale să scoată preoțimea Moldovei din întunerecul în care se sbătea neputincioasă și inconștie. La 1742 poruncește ca preoții să meargă la episcopie și în decurs de 40 de zile să învețe celea necesare slujbei duhovnicești. Candidații înainte de hirotonire vor fi examinați și archireu numai dacă-i va afla vrednic li va putea hirotoni. În acelaș an îl vedem scriind episcopului de Roman să ispitească cu deadinsul pe cei cari cer hirotonirea, apoi să-i trimită la Curte, ca în 10—20 de zile «să vedem și noi și să le ridicăm birul și după ce-i vom ridica de bir li vom trimite la Sfinția Ta, de le vei da darul¹⁴⁾. Preoțimea din Iași trebuia să se adune în biserica Curții unde un preot «învățat în carte grecească și românească se suia pe amvon și le cetea după cum se cade a ști fiștecare preot orânduiala bisericei și a botezului și-a ispovedaniei¹⁵⁾. A orânduie apoi preoți învățați să cerceteze satele

¹²⁾ N. de Porta în raportul trimis la 1726 consiliului belic din Viena. Dobrescu o. cit. anexe nr. 71, pag. 188.

¹³⁾ Hurmuzachi: Documente XI, 636.

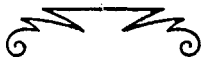
¹⁴⁾ Studii și documente VI, 293 nr. 590.

¹⁵⁾ Litopisețele țării Moldovei ed. I, tom. III, 219.

și să vadă ce fel de cetanie se face în biserici¹⁶⁾. Tot în 1742 scrie zlotașilor și episcopului de Roman să caute «preoții și diaconii ce nu știu carte și nu sunt vredniciți slujbei bisericești pentru prostia și neștiința învățăturai, liturghië nu slujesc..... și pe unii ca aceia pe toți să-i puneți la bir»¹⁷⁾. La care nu putem scrie — zice Ienache Cogalniceanul — ce frică trăgea bieții preoți că se apuca ia bătrânețe să învețe carte¹⁸⁾.

Chiar presupunând, că ordinațiunile lui Constantin Mavrocordat au fost duse în îndeplinire până în cele mai mici amănunte, cultura românească nici în cazul acesta nu putea aștepta mult dela preoțimea de rând. Cunoștința lui azbuche și a cântărilor bisericești, cunoștință superficială câștigată în 40 de zile nu-l face pe nimenea factor cultural.

Reformele lui Constantin Mavrocordat sunt întregite de Grigorie Alexandru Ghică, care ia în 1764 măsuri aspre, ca pe viitor să nu se mai facă preoți fără număr și să se observe porunca lui Mavrocordat, ca înainte de hirotonire candidații să fie examinați. — Cu doi ani mai târziu orânduiește protopopi destoinici, cari să cerceteze preoții și bisericile și să îndrepteze toate, câte vor fi de îndreptat¹⁹⁾. Contribuția clerului o ridică la patru galbni și pentru ca să dea preoților un imbold puternic spre învățatură, pe cei învățați și mînțosi îi scutește de bir²⁰⁾. Preoțimea rămâne însă în vechea ignoranță. Abia în jumătatea primă a veacului trecut se întemeiază celea dintâi seminarii, în cari păstorilor sutlețești al poporului li-se dă o creștere mai aleasă, care nici pe departe nu se poate asemăna cu pregătirea clerului din alte țări. Și de aceea rolul preoțimei de rând în viața neamului — vorbesc de preoțimea din România — e, chiar și în zilele noastre, foarte mic

¹⁶⁾ Ibidem 198.

¹⁷⁾ Studii și documente VI. 279 nr. 524 și 283 nr. 544.

¹⁸⁾ Letopisețe III. 198.

¹⁹⁾ Ist. bis. II. 158—9.

²⁰⁾ Ist. lit. secl. XVIII. I. 453 și nota 1.

VII.

Chestiuni mărunte.

Bisericei ortodoxe i-se atribue un rol important în dezvoltarea artei noastre naţionale. Lucrul pare la prima privire foarte natural, dacă ne gândim, că singurnle monumente de artă în stil mare, cari ne-au rămas din trecutul vijelios, sunt multele biserici şi mănăstiri împrăştiate pe toată întinderea celor două principate. Artă noastră veche are caracter bisericesc însă existenţa şi dezvoltarea ei nu se datoreşte reprezentanţilor bisericei ²¹⁾ ci evlaviei şi dărnicii voevozilor şi boierilor. Monumente de artă de origine curat bisericească, a căror întemeietori sunt clerici, avem foarte puţine. Macarie episcopul de Roman (1531—1558), autorul cronicei, întemeiază mănăstirea Râşca, iar un urmaş de-al său, Nicanor, zideşte către sfârşitul aceluiaşi veac mănăstirea, astăzi ruinată, din deal dela Agapia. La începutul veacului următor Atanasie Crimca, fost şi el episcop de Roman şi în două rânduri metropolit al Moldovei, întemeiază frumoasa mănăstire Dragomirna. Dela călugării din Cernica avem mănăstirea Paserea. Petru Rareş reînnoieşte Voroneţul la sfatul metropolitului Grigorie, şi tot la îndemnul lui se pare a fi zidit şi Pobrata, restaurată mai târziu de Dosofteiu de Roman (1659—71). Gheorghe Movilă alt episcop de Roman şi în vreo două rânduri metropolit, întemeiază împreună cu fraţii săi, voevozii Eremie şi Simion, mănăstirea Suceviţa. Iacob I. al Moldovei îşi jertfeşte tot pentru restaurarea Putnei. Lui i-se datoreşte probabil, şi restaurarea vechei biserici dela Rădăuţi. Dela prelaţii din Muntenia ne-au rămas numai câteva bisericiuţe fără însămnătate.

Meşterii — artiştii — erau cu deosebire Saşi din Ardeal. Alexandru cel Bun s'a folosit de măestrii din Galiţia; Ştefan cel Mare şi Petru Rareş aveau maistori ardeleni. Aceia au lucrat, ca zidari şi zugravi — şi la Argeşul lui Neagoie Basarab, pe când biserica de marmoră dela Dealu, ctitoria lui Radu cel Mare, a fost zidită de Veneţieni «sau de acei ucenici ai lor din Balcani, în fruntea cărora stăteau chiar Ragu-

²¹⁾ Când vorbim despre rolul bisericei în dezvoltarea unui neam înţelegem participarea reprezentanţilor aceleia (călugărime şi preoţime de mir) la munca de înălţare culturală şi politică a neamului respectiv.

sanii»²²). Vasile Lupu s'a folosit pentru clădirile sale de Armeni. E foarte probabil, că mănăstirile vechi de cultură ale Moldovei adăpostiau în chiliuţele lor şi câte-un călugăr, care ştia zugrăvi. Acestora le atribue d. Iorga zugrăvia multor locaşuri sfinte întemeiate de Petru Rareş²³).

La atâta se reduce tot ce-au făcut reprezentanţii bisericeii pentru desvoltarea artei noastre bisericeşti.

În alte ţări instrucţia publică a fost până în veacurile ultime în mâna bisericeii. Biserica a întemeiat şcoale, le-a susţinut şi le susţine, în multe locuri până în ziua de azi. Ce-a făcut biserica ortodoxă română din principate? Nimic, până târziu în veacul al XVIII-lea şi şi atunci la porunca stăpânilor lumeşti. Constantin Mavrocordat ia în 1741 măsuri, ca metropolitul, episcopii şi mănăstirile să ţină dascăli pentru copii şi să întemeieze şcoli la «sate mari» (târguri), în cari să se înveţe «ruga şi credinţa», cetitul şi scrisul²⁴). Grigorie Ghică supune preoţimea din nou la dajdie de un galben, «cari bani să-i stringă sfinţia sa părintele metropolitul, ca să plătească lefile dascălilor». Fiind şcoli puţine, la fiecare episcopie se va aţeza câte-o şcoală de învăţătura copiilor. Dascălii se vor plăti din banii preoţilor. «Iară sfinţiile sale episcopii să facă neconţenita cercetare şcolilor²⁵»). Măsurile lui Grigorie Ghică sunt întregite de Alexandru Ioan Mavrocordat prin hrisovul din 20 Iunie 1785. Episcopii sunt datori să aibă dascăli şi şcoli pe cheltuiala lor pentru 20 de ucenici săraci şi «fără putinţă». Venitele şcolilor, din cari să plătesc dascălii şi se susţin şcolarii săraci se iau din dajdia cea rânduită preoţilor şi diaconilor, câte patru lei noi într'un an de tot preotul i diaconul²⁶). În Muntenia încă aflăm, cătră sfârşitul veacului al XVIII-lea câteva şcoli de *rumânie* la Râmnicu-Sărat, la Focşani, la mănăstirea Motru, la Cerneţi. Cheltuelile le suportau, cum se vede dintr'un ordin domnesc din 1797, episcopii şi mănăstirile²⁷).

Biserica aducea jertfele acestea pe altarul culturai naţionale, când era silită de puterea lumească. Din iniţiativă proprie, din însufleţire şi idealism n-a jertfit nimic. Are deci dreptate Kuch, care a fost în primele decenii ale veacului trecut mult timp consulul Prusiei în Moldova,

²²) Iorga: Negoţul şi meşteşugurile în trecutul românesc. Bucureşti, 1906, pag. 30.

²³) Ibidem pag. 34.

²⁴) Uricariul IV. 400 squ. cf. Ist. bis. rom. II. 85.

²⁵) Hrisovul din 1748 Decembre 25 25 în Uricariul I. 58—64.

²⁶) Uricariul II, 261 squ.

²⁷) Iorga Ist, lit. secl. XVIII-lea II. 41—2.

când scrie, că clerul înalt . . . . este cu desăvârşire lipsit de ori ce cultură şi că numai ignoranţei şi erezurilor se poate atribui faptul, că pe când pe de-o parte s'a făcut multe pentru luminarea spiritelor în Moldova, din partea preoţiei nu se vede absolut nici o mişcare pentru educarea inimilor ²⁸⁾).

Şi iarăşi în alte ţări biserică a dezvoltat din timpurile cele mai vechi o activitate uriaşă pentru alinarea durerilor şi suferinţelor celor amărâţi şi năcăjiţi prin întemeierea multor instituţii caritative şi o vedem luptând şi astăzi cu o energie extraordinară pentru sanarea nevoilor sociale, cari sguduie viaţa popoarelor moderne. Ce-a făcut în trecut şi ce face astăzi, în direcţia aceasta biserica românească?

Şi dacă ne-am întreba, cum şi-a îndeplinit biserica română misiunea strictă, care nu e cultivarea literaturii şi a artelor, nici întemeierea şcolilor şi a spitalelor, ci predicarea învăţăturilor dumnezeieşti în biserici şi şcoli, am ajunge la acelaşi rezultat. Suntem aproape cel mai vechiu popor creştin din Europa şi cu toate acestea unul dintre celea mai ignorante în privinţa religiunii. Religiozitatea poporului român nu e un «*rationabile obsequium*»; cum cere sf. Pavel Apostolul, ci un fel de misticism, un fel de sentimentalism vag. Causa? Biserica, preoţia. Şi după cele espuse mai sus despre cultura şi pregătirea preoţilor nu e mirare, că e așa.

VIII.

ÎNCHEIERE

Am urmărit rolul bisericii ortodoxe în dezvoltarea culturii noastre naţionale, dela întemeierea hierarchiei în celea două principate până la începutul veacului al XIX-lea, Concluziile, cari ni-se impun cu necesitate logică, nu sunt măgulitoare şi sufletul ni-se umple de du-

²⁸⁾ Convorbiri literare XXV, 395.

rere, când vedem rolul uriaș, pe care l'a avut biserica în desvoltarea vieții naționale a popoarelor din Apusul Europei și ne gândim, de alta parte, la *fatalul destin*, care ne-a aruncat în brațele unei biserici de-o sterilitate extraordinară, inficiată de un bizantinism ucigător de suflete, căreia îi lipsia și-i lipsește și azi puterea de viață, energia și avântul tineresc, făcător de minuni, când ne gândim, că având alte legături hierarchice biserica ar fi fost pentru noi un puternic izvor de viață, ar fi fost pedestalul, pe care ne puteam înălța în șirul popoarelor luminate²⁹⁾.

Se va putea ridica biserica românească, în viitor — liberându-se din cătușele politicianismului, care o sugrumă azi, cum s'a liberat de ale slavismului și grecismului — la înălțimile, de unde sborul se îndreaptă maestos spre culmile adevăratei culturi? Sau cu alte cuvinte: *fi va biserica adevărată, așa cum trebuie să fie după rânduiala lui Isus Christos?* Cred, că da. Să nu uităm însă cuvintele scriitorului rus Solowiew, că biserica națională, dacă nu vrea să fie supusă absolutismului statului și, încetând de-a mai fi *biserica*, să devină un departament al administrației civile, trebuie să aibă un punct de razăm afară din stat și națiune, să aparțină unui cerc social mai vast, cu un centru independent și cu o organizație universală³⁰⁾.

— SFÎRȘIT —

²⁹⁾ Adevărul acesta e recunoscut și de dl Iorga, care vorbind despre încercările de convertire din Moldova dela sfârșitul veacului al XIV-lea scrie: «Dacă biruința așteptată (a catolicismului) s'ar fi săvârșit, mințile Moldovenilor ar fi fost mai repede și mai deplin luminate; între Apusul, de unde a pornit așezarea noastră în aceste părți ale barbarilor slavi și turci, și noi, ramura răsleată, s'ar fi statornicit noue și traince legături. Așa ager, cum este poporul nostru, am sta astăzi în rândurile dintâiu ale popoarelor de cultură».

Istoria lui Stefan cel Mare. București 1904, pag. 17.

³⁰⁾ Solowiew: La Russie et l'Église univeselle ed. II. Paris 1906, pag. 70.

C A N T E C

Cu capul răzimat în palme
 Stau la măscioara-mi cu hârtii,
 Visând amurguri violete
 Şi 'ricântătoare nopţi târzii.

Şi trist privesc cum să înalţă
 Albastrul ţigaretii fum,
 Tot recitând duloase versuri
 Ce le-am fost scris într'un album

Învins de-o vagă nostalgie
 Mă miut măhnit într'un ungher....

. . . . .
 Tu nu te mai abaţi la mine
 Mult aşteptat epistoler!

A. COTRUŞ.

Un monument şi un iubileu.

— Sfinţirea bisericii unirii din Uifalău. —

Pe mănosul şes al Mureşului Iin, în faţa capitalei de judeţ a Albei-de-jos, Aiudul, se adumbreau unul lângă altul două sătuleţe româneşti: Uifalăul-săsesc şi Tâmpăhaza. Astăzi aceste două sătuleţe mici s'au unit într'unul mai mare; şi organul unirii lor a fost biserica. Iar ca monument al acestei binecuvântate *uniri* se ridică acum între vechile hotare, că din inimă nouei comunităţi, mărite şi întărite prin unire, o monumentală biserică nouă de zid, care prin frumseţea ei este, cred, fără păreche în tot cuprinsul ţerii Ardealului.

Istoricul acestei biserici, roditoare de unire şi înfrăţire, este şi el plin de momente înălţătoare. Cel ce a gândit mai întâi gândul ei era nenea Ion Radu, din Uifalău, tatăl Episcopului dela Oradea-mare. El îşi întemeiase în tinereţe, fericirea sa casnică cu Paraschiva Maior din Tâmpăhaza, — dintr'un neam rodnic de oameni mari, — şi simţia el, ţeranul harnic şi cuminte, că în acest fapt era darul arătător alui Dumnezeu.

Nenea Radu, cel preţuit de toţi sătenii, acelor două sate şi acelei largi văi, nu ajunsese însă să-şi vadă gândul împlinit. Dumnezeu l'a înveselit în viaţă în multe chipuri, i-a dat Dumnezeu mângăieri pe cari rari, foarte rari părinţi le-au simţit în viaţa aceasta, dar asta una mângăiere n'a putut-o gusta.

Gândul cel bun a prins însă sufletele, şi l'a îndeplinit fiul său cel iubit, vlădicul dela Oradea-mare al bisericii româneşti.

Şi s'au împlinit cuvintele scripturii: «Pentru că ai socotit în inima ta să zideşti casă numelui meu, bine ai făcut... Însă tu nu-mi vei zidi casă, ci fiul tău, care va eşi din coapsele tale, acesta va zidi casă numelui meu».

Casa Domnului, zidită de fiul lui Ioan Radu dela Uifalău-Tâmpăhaza, este un monument artistic al vitalităţii neamului nostru. Fiul n'a cruşat nimic, ca să zidească o casă vrednică de numele Domnului şi Tatălui său. Clădirea este imponentă: ea se ridică din şesul întins al câmpiei şi se înalţă către cer, ca o rugăciune împetrită... Întrădevăr se împlineşte şi aci cuvântul scripturii: «şi pietrele vor grăi». Iar ca gralul pietrilor să fie cu tâlc, şi cu înţeles de frumuşă, artistul cel mai mare al neamului nostru în acest fel de graiu, pictorul Octavian Smigelschi, a zugrăvit aceasta grăitoare biserică, aşa de frumos, aşa de călduros, încât te îmbeţi de farmecul ei sfânt! Artistul s'a întrecut pe sine însuşi.

Sfinţirea acestei monumentale biserici, închinată cu atâta înţeles sfintei Uniri, a fost sfinţită în Dumineca trecută, la 17 Iulie 1910, prin însuşi ctitorul ei: Episcopul Dr. Demetriu Radu.

Serbarea proiectată la început în dimensiuni mari, vrednice de mărimea şi măreţia operei, s'a fost redus mult. Totuşi ea a luat caracterul unui eveniment cultural dintre cele mai rari. Ea a fost prăznuirea unui triumf al evlaviei către Dumnezeu şi către Părinţii noştri; prăznuirea unui triumf al cultului şi al culturii; prăznuirea unui triumf al artei române; prăznuirea unui triumf al vitalităţii neamului nostru ţărănesc, călăuzit de sfânta lui Biserică.

Triumfului acestuia, ctitorul şi sfinţitorul noului aşezământ i-a adaus şi un triumf al oratoriei sacre, rostind una dintre cele mai frumoase cuvântări bisericesti, în care s'a topit într'o splendidă armonie cultul lui Dumnezeu şi cultul strămoşilor noştri.

— *Ne a lu cem aminte strămosi!* — era refrenul nerostit, dar simţit, al acestei sacre cuvântări, care mai ales în zilele acestea ale ruşinoasei uitări, — a «uitării de sine» chiar — ne-a picat, ca un balsam la inimă.

După actul solemn al sfinţirii, — la care a asistat mii de ţerani din valea Mureşului — în curţile casei părinţeşti a episcopului şi în curţile învecinate, toţi oaspeţii au fost ospetaţi. La masa episcopească s'au rostit şi toaste. Episcopul Radu a închinat pentru Papa, pentru Maiestatea Sa, pentru Metropolitul dela Blaj, şi în fine pentru poporul românesc. S'au pomenit întru alese, sincere cuvinte răposatul Ioan Radu, tatăl episcopului; iar mamei episcopului, care era de faţă, fericită a se vedea în mijlocul tuturor alor săi, i-a închinat splendide

cuvinte dl Dr. Amos Frâncu, făcând să strălucească din calităţile fiului gloria mamei sale.

Aşa sa serbat, fără a fi fost declarat, iubileul de 25 ani al preoţiei ilustrului Arhiepiscop Demetriu. Şi a fost o vrednică serbare, în care mai presus de cât toate frumos grăitoarele cuvinte, au grăit faptele şi au mărturisit monumentele. Întru mulţi ani, aşa şi tot aşa, binecuvântă Stăpânitoriule!

* * *

Iată un pasaj din escelenta cuvântare a Episcopului Radu:

«Dar întrând, aci o, iubitorilor mei, să nu uitaţi, că părinţii nostri timp de peste două sute de ani, iar cei de mai înainte veacuri peste veacuri, şi-au căutat mângăierea creştinească într-o *biseriçuţă săracă de lemn!* Acolo au lăudat ei pe Domnul, acolo s'au întărit ei cu darul de sus întru păzirea poruncilor lui, întru ascultarea de mai marii lor şi întru iubirea de aproapele şi mai ales a concetăţenilor lor, şi tot acolo la umbra subţirică dar liniştită a acestei biseriçuţe şi-au păzit cu scumpătate împreună cu credinţa creştinească *firea, limba şi tradiţiile părinteşti, aşa cum a dat Dumnezeu să le fie* lor acestea. Apoi, acest tezaur nepreţuit, murind ei, vi-l'au lăsat vouă întru sfântă moştenire.

«Cu aceasta moştenire aţi părăsit voi astăzi biserica cea veche de lemn şi precedaţi de îngerii păzitori, de praporii sfinţilor, de sfânta cruce şi de pânea cea de taină aţi intrat în curţile Domnului cele nouă, unde având a vă închina întru frumuseţea sfântă, să nu uitaţi, — *şi ochii vostri nedurmiţi să fie, şi silinţa voastră crescând să crească întru păzirea acelei scumpe moşteniri*, ca întreagă să o puteţi lăsa şi să rămână urmaşilor vostri din neam în neam, căci în adevăr scumpă este, ca ceea ce frământată a fost în sudorile, în lacrimile şi în sângele strămoşilor noştri!»

Editura „Răvaşului“.

Prinos regretatului canonic Dr. Augustin Bunea. Compus şi închinat de redacţiunea revistei culturale «Răvaşul» din Cluj 8° 128 + XX pag. Preţul 3 coroane. Se vinde în folosul unui fond pentru eternizarea memoriei marelui răposat.

Biserica şi românismul, studiu istoric de Z. Păclişanu. (Iustin Volbură). Preţul 1 cor. — Se capătă şi la redacţiunea noastră.

CRONICA

Pentru noua Biserică din Cluj au mai binevoit a contribui:

Teodor Oltean, preot, colecta credincioşilor din Arden	15.—
Michail Pop, preot, colecta credincioşilor din Covaciu	5.—
Emil Ştefănuţiu, preot, colecta credincioşilor din Feldru	10.—
Ioan Boteanu, preot, colecta credincioşilor din Nuşfalău	12.56
Traian Nemeş, preot, colecta credincioşilor din Asuagiul-de-jos	42.—
Iuliu Dragoş, preot, colecta credincioşilor din Sântejude	40.—
Ioan Oltean, preot, colecta credincioşilor din Suciul-de-sus	10.—
Nicolae Teslovan din Maroshéviz	4.—
Vasilie Coteţiu, preot, colecta credincioşilor din Mânău	28.76
Ana Grikovits din Cluj	4.—
Lucreţia Lup din Cluj	2.—
Ioan Welle, protopop, colecta credincioşilor din Dej	45.40
Majorul L. Popa, Braşov	1.—
Ana Nicoară, Cluj	2.—
Dela nunta Dlui P. S. Simu cu Letiţia Pop, Băbuţ	80.54
Teodor Orban, Cluj	3.—

Colectă pentru noua biserică din Cluj din diecesa Lugojului.

	<u>Cor.</u>		<u>Cor.</u>
Baia-de-Criş	25.50	Comorişte	7.80
Bârcea-mare	9.50	Coşteiul-mare	40.—
Barul-mare	70.02	Cudsir	13.93
Bobâlna	13.40	Densuş	20.10
Bouţarul-inferior	24.46	Dragşina	6.66
Bouţarul-superior	10.30	Folia	8.—
Budinţi	8.90	Ghelar	35.20
Câmpul-lui-Neag	13.—	Ghilad	62.—
Căstău	2.—	Gioagiul-inferior	4.66
Chernecea	20.—	Grădişte	16.—
Chizdia	10.26	Greovaş	12.70
Cianadul-sârbesc	6.—	Haţeg	27.20
Cib	7.34	Hissiaş	2.10
Cigmău	12.18	Hunedoara	40.10
Ciuchiciu	59.—	Igriş	8.42
Clopodia	7.—	Iscroni	9.26
Comloşul-mare	20.20	Izgar	40.26

	Cor.		Cor.
Jebel	3·70	Romos	8·90
Jitin	16—	Romoşel	6·16
Lugoj	164·60	Rudabaia	2—
Lupeni	8·06	Săcărimb	10·58
Marcoveţ	10·10	Santa-Maria-Orlea	2·40
Merişor	126—	Sânt-Nicolaul-mare	40·26
Nevrincea	10—	Şerel	20—
Ohaba-Forgaci	10—	Siclaş	4·40
Orăştie	34·10	Silvaşul-inferior	17—
Oraviţa-română	48—	Silvaşul-superior	7·54
Ostrovul-mare şi mic	4·50	Steu	10·10
Parţa	18—	Subcetate	20·18
Părul	10—	Timişoara	10·56
Peşteana	4·90	Tîrnova	11·09
Petros	51—	Uricani	18—
Petroşeni	46—	Vajdei	2—
Ploscabaia	8—	Valea-Dălşii	15—
Poiana	3—	Valea-Lupului	15·40
Racoviţa	10—	Vişag	50—
Rechitova	20—	Zăbrăni	16—
Reşiţa	10—	Zorlenţul-mare	5—
Riubărbat	38·18		
Riudemori-Suseni	5·10		
		În total suma de Cor.	1610—

— Esamenul şcoalelor gr.-cat. rom. din Cluj, a încheiat, în 12 Iunie, seria examenelor din districtul protopopesc. Esamenul şcolii de fete, de sub conducerea abilă a Doamnei Maria G. Vilt, s'a ținut dela 11—1 d. a. în sala decorată frumos cu lucrurile de mână a elevelor. A fost de faţă şi D-l Dr. Victor Poruţiu, preşedintele comitetului fondului pentru şcoala de fete, şi şi-a exprimat desăvârşita sa mulţumire.

După esamenul băieţilor, la oarele 5 d. a. a urmat o producţiune bună a copiilor, fetiţe şi băieţi, cari au predat cu isteţime, sub conducerea învăţătorului Andreiu Pora, piesa «Licuriciul».

* * *

Pentru premiarea elevilor dela şcoala noastră din Cluj cu ocaziunea examenelor ținute în 12 Iunie n. 1910, au binevoit a contribui următorii:

Vasile Ranta	2.—	Maria Crişan	—20
Ladislau Pop	2.—	Ana Danciu	—20
Dr. Victor Poruţiu	4.—	Todosia Toşa	—20
Indreiu Pavel	1.—	Ioan Rus	2.—
Iuliu Muşa	5.—	Iacob Cichiudean	—20
Dşoara Roza Lupan	2.—	Maria Roşca	—20
Michail Radu	2.—	Simion Bucur	—40
Văd. Pop	—40	Maria Pop	—10
Maria Turdean	—40	Nic. Crişan	—10
Teodora Pop	—50	Ana Cieu	—60
N. Hulban	1.—	Ştefan Moş	—20
Vas. Ogruţan	1.—	George Pop	—20
N. Ciglezan	—40	Ana Miklos	—20
N. Lăpuşan	1.—	Pavel Hăşmăşan	1.—
I. Körösi	1.—	Maria Cornea	—60
Lina Crişan	1.—	Dna Eugenia Osvade	1.—

În total 32 cor. 10 fil. pentru care se cuvine tuturor mulţumită
Cluj, la 12 Iunie 1910.

Dr. E. Dăianu m. p.
preşedinte.

P. S. Simu m. p.
cassar.

— **I. P. S. Metropolit Dr. Victor Mihályi de Apşa** a fost numit consilier intim al Majestăţii Sale. O distincţie de mult vrednicită la care tot clerul şi poporul nostru răspunde întru mulţi ani Stapânel

— **Nulla dies sine** — darul generosului bărbat Vasile Stroescu. Aproape zilnic cetim prin ziare despre noue şi noue fapte de generosităţe roditoare a marelui creştin şi român, care trebuie să ne înveţe a cruţa şi a jertfi pentru neam. Aceasta filosofie a faptelor mântuitoare este singura, care ne va mântui.

— **Un convîct** pentru studenţii români gr.-cat. se va deschide la 1 Sept. n. în Lugoj, lăudând făptuirea arhierilor nostri, cari au ilustrat în cele din urmă decenii scaunul episcopesc de acolo, şi jertfele clerului diecesan.

— **O distincţie** bine meritată a acordat Consistorul din Blaj parochului din Aghireş, Ioan Mihalca, notarul tractului, numindu-l vice-protopop onorar. Publicându-se aceasta poporului credincios de acolo în biserică, prin cuvintele potrivite ale protopopului din Cluj, Dr. E. Dăianu, spre bucuria tuturor, noul vice-protopop a răspuns cu o nouă faptă: dăruind 1000 coroane pentru fondul cultural din Blaj. Se ştie, că pentru întregirea salariului învăţătoresc M. On. Mihalca a dăruit un pământ preţios de peste 2 jughere.

— Fond pentru ziarishti. Dl Dr. Ioan Mișu a dăruit 25.000 Cor. pentru ajutorarea ziarishtiilor români din Țeară. Frumoasă faptă!

De li-s'ar putea da și un altfel de fond ziarishtiilor nostri — mai ales acum — ar fi și mai bine.

— «România pentru Bănățeni». Sub acest titlu «Liga culturală» din București a scos o publicație ocazională pentru ajutorarea inundațiilor din Bănat. Mai mulți scriitori de seamă colaborează pe lângă harnicul secretar al Ligei, la aceasta publicație frumos ilustrată. Ea ilustrează inimile nobile a celor ce au făcut-o.

— «Fundațiunea universitară Carol I.» De 15 ani există în București, ca o a doua universitate, aceasta fundațiune, ce se datorește exclusiv generosității întemeietorului său, al cărui nume îl poartă. La 9 Maiu a. c. s'a serbat aniversarul înființării prin o ședință solemnă, în care rectorul universității, *Dumitrescu-Iași*, și ministrul *Haret* au rostit discursuri, iar dl *Al. Tzigara-Samurcaș*, bibliotecarul fundațiunii și-a prezentat raportul său interesant, din care estractem câteva date. Biblioteca are peste 23,000 volume și ține 103 reviste străine și toate cele române (din România). Au fost consultate de 49.274 cetitori, 61.994 cărți și reviste, în cursul anului. Fundațiunea a mai ajutat pe studenți și altfel, cu sume de bani, burse, și tipărindu-le unora tessele. Peste tot a cheltuit într'un an 57.386 lei. Iar averea fundațiunii se urcă la 836.000 lei. — Puternică instituțiune și bună operă săvârșește.

Cărți nouă.

Ziaristica bisericească la Români de Onisifor Ghibu. Prețul 2 coroane Sibiu. Tigografia Archidieceșană.

Aripi tăiate, nuvele de Ioan Adam. Ed. «Minerva» Buc. Prețul 2 lei.

Cartea de aur de Teodor V. Păcățan. Vol. VI. 8° mare, 918 pagini. Prețul 10 cor.

Maria Magdalena, tragedie în 3 acte da F. Hebbel. Traducere de I. E. Toroușiu. Prețul 2 cor.

Viorele. Schițe și nuvele de Vioara din Bihor. Cu o prefață de Adrian G. Lazariu. Prețul 2 cor. (Se află și la «Răvașul»).

Cărţi — Reviste — Ziare.

— Căsătoria preoţilor în biserica gr.-cat. română. Despre tema aceasta a scris un tânăr, învăţat cleric, *Dr. Alesandru Rusu*, teza sa de doctorat, prezentată facultăţii teologice dela universitatea din Budapesta. Studiul temeinic, ţinut în stil vioiu şi espunere atrăgătoare, deşi strict ştiinţifică, se estinde pe 115 pagini, 8° mare, deci constituie o întreagă monografie a chestiunii. Autorul arătând evoluţia de drept a chestiunii ţine în vedere întreagă biserica orientală, fără considerare, de e unită sau neunită, iar în ce priveşte dreptul pozitiv de acum se estinde mai ales numai la biserica gr.-cat. română. După ce se ocupă şi cu chestia căsătoriei a doua a preoţilor, — actuală prin acţiunea Sărbilor şi mai ales a scrierilor episcopilor Milaş din Zara, cartea ar avea de sigur mai largă trecere, dacă n'ar fi scrisă ungureşte. De aceea ar face bine să şi-o traducă şi româneşte. E frumos, că autorul întrebuintează consecvent numirea singură corectă: «biserica gr. cat. română» pe care se vede, că şi universitatea din Budapesta a acceptat-o, în locul necorecteii numiri, care nu determină nimic: «bis. rom. cat. de rit grecesc», cum le place unor cercuri oficiale a ne numi, cu predilecţie şi cu tendinţă. Felicităm pe tinerul doctor în teologie, şi ceea ce dorim e, ca aceasta scriere să fie începutul, nu sfârşitul carierei sale literare, cum se întâmplă cu mulţi doctori.

Promoţiunea la acest grad învoalvă şi constituie pentru cel promovat un obligament moral în aceasta direcţie, pe care mulţi îl uită îndată ce au ajuns să iscălească cu «Dr.»

Mai ales la noi este isbitoare aceasta amurţire a intelectualităţii, îndată ce se încununează cu laurul de Doctor. Se promovează atâtea inşi; se vesteşte prin ziare fiecare caz de promoţiune. Ziarele felicită pe noul doctor, şi lumea se bucură. Dar unde dispar aceşti doctori, cari au umplut într'o zi o «cronică» de ziar? Cum de nu mai cetim numele lor sub un articol luminat, sau pe titlul unei cărţi de învăţătură, pe seama celor mulţi, nedoctori şi nedocţi!

Nu fac excepţiune dela aceasta fatală regulă nici chiar Doctorii teologi şi profesori. — Iată de ce ne bucurăm, când cetim o teză de doctorat, care tradează o gândire disciplinată, după regulile ştiinţii, şi o muncă serioasă însufleţită şi de talent. Ne bucurăm mai ales acum, că vedem o lucrare din domeniul dreptului canonic, care, de când am pierdut pe Dr. Grama şi Dr. Bunea, nici în biserica noastră nu mai are cultivători. S'a văzut de curând într'un caz concret, din prilejul unei polemici. S'a pus chestiunea: celibe este acel preot gr.-cat. care s'a

hirotonit după ce rămăsese văduv? Din punct de vedere de drept chestiunea e clară: e celib. Profesorul de drept dela facultatea teologică din Budapesta, la care a ajuns întrebarea, a răspuns: fireşte că-i celib. La noi s'a făcut o lungă polemie în «Gazeta Transilvaniei». Doi autori au răspuns cu motive istorice şi iuridice: e celib. A venit însă un al treilea, care într'o serie nesfârşită de confusiuni a încercat să o incurce, că e celib, dar nu-i *celib adevărat!* — amestecând consideraţiuni etice, morale, într'o chestiune clară de drept: că poate fi socotit ori ba, de celib, cel ce s'a hirotonit fiind văduv? — Fireşte că *poate*; pentru că în biserica rom.-cat. toţi preoţii sunt celibi, şi sunt şi între ei de aceia, cari au fost odată, ca laici, însuraţi, şi după văduvire s'au preoţit.

Recomandăm deci tinărului Doctor să cultive, cu zel, literatura specialităţii sale, cum a pornit; că vast şi mulţămitor teren are.

— În biblioteca Socecu a apărut traducerea piezei scriitorului rus *L. Andrejew*, intitulată «*Viaţa omului*». În cele 5 tablouri ale piezei sunt reprezentate fazele prin care trece un om, de când se naşte până în momentul, când i-se stânge flacăra vieţii. Fazele vieţii omului reprezentat sunt comune cu ale tuturor oamenilor, piesa are în sine un simbur filozofic şi aduce a poezie dramatică. Traducerea este făcută de Dnii Zaborowski şi poetul I. U. Soricu.

— Convorbiri literare (nr 3 şi 4, de pe Maiu şi Iunie) continuă a apărea, cu aceeaşi regularitate şi cu acelaş cuprins bogat, desăvârşit frumos ca formă literară, şi interesant ca conţinut, pentru care o putem recomanda tuturor celor ce vor să cetească ceva frumos româneşte, şi vor să se ţină în curent cu mersul culturai neamului nostru.

Relevăm din aceşti numeri următoarele publicaţiuni:

«Culese şi alese» de *Titu Maiorescu*; maxime, idei şi principii alese, culese din cărţi celebre, dar puţin cunoscute la noi.

«*Mirişa*» poemul eroic al Dnii Duiliu Zamfirescu, care s'a dovedit şi acum, mai ales, un poet de mare avânt, de larg cuprinzătoare vederi, şi stăpân pe o limbă viguroasă, arhaică, cu care zugrăveşte splendide icoane. Din el reproducem şi noi unele părţi.

Interesantă «*O scrisoare alui P. Maior*» scrisă în 1810 din Bucureşti, adresată lui Moisa Nicoară. Pe lângă datele preţioase ce conţine, e interesantă şi pentru ortografia sa originală, reproducută fidel — fiind scrisă cu litere latine. Pagubă, că «continuarea» făgăduită în nr. 3 de d. G. Giuglea, care o comunică, nu urmează în nr. 4.

«Însemnările privitoare la istoria culturii româneşti» relevează marea importanţă culturală a episcopatului, socotind pe episcop un fel de *vice-rege* şi declarând, că tot răul ce-l face unei societăţi politica

şi lipsa de cultură ar putea fi stavilit sau îndreptat, «dacă episcopatul ar cădea totdeauna în sarcina personalităţilor celor mai distinse ale unei epoci».

Asta în nr., 3 din prilejul instalării episcopului dela Caransebeş. În nr. 4 relevază, cu mult adevăr, cartea cea nouă, de îndrumare culturală, a Dlui Aurel C. Popovici: »*Naţionalism sau democraţie*», carte care nouă nu ne a venit până acum, dar care, precum era de prevăzut, e un adevărat îndreptar, care se pune alături cu scrierile politice ale lui Eminescu.

— **Studii ştiinţifice.** Sub acest titlu dl Gavril Todică a scos o carte de vro sută de pagini, care promite continuare. Autorul face de câţiva ani o adevărată apostolie a ştiinţelor la noi. În aceasta cârtică mai ales. Pornirea dlui Todică e foarte bună şi răspunde unei necesităţi. Îl aprobăm cu atât mai bucuros, că-l vedem un om al ştiinţei adevărate, bine chibzuit şi echilibrat. Nu aparţine acelor bărbaţi semidocti ai ştiinţei, cari vor a se fâli tăgăduind pe Dumnezeu. În apelul său, care e din inima tuturor oamenilor cuminiţi: *Ne trebuie cultură ştiinţifică* — face mărturisiri preţioase la acest punct, pe cari le recomandăm unor «*Invăţaţi*» dela laşi, cari nu de mult căutau a huli tot ce e religiune şi biserică. Citând pe Spencer, care zice, că educaţia întemeiată pe ştiinţe oferă cultură religioasă, Todică declară:

«Ştiinţa adevărată şi religia adevărată sunt surori gemene, unite, a căror despărţire ar provoca imediat moartea amândorora. Cu cât e mai religioasă ştiinţa cu atât prosperează mai bine. Şi tot astfel religia».

Drept are Todică, în imputarea ce o face — şi care se potriveşte mai ales unor dascăli învechiţi în scolasticismul lor ruginit:

«*Criticăm cu pedantism ridicol distichoane greceşti ignorând cu desăvârşire incomparabilul poem gravat de dalta vremii în straturile pământului*».

— «**Unirea**» (nr. 30) este închinată întreagă actului sărbătoresc al sfinţirii bisericii din Uifalău şi jubileului preoţiei de 25 ani a Episcopului Dr. Demetriu Radu.

— «**Foala Diecesană**» (nr. 28) vorbind despre sfinţirea bisericii din Buziaş zice că cuvântarea P. S. Sale episcopului «a transportat mulţimea în sferile înalte, aproape de tronul dumnezeesc».

— »**Avel**«, tragedie din Popor, după un manuscript găsit. »Tipogr. Stegman în Sebeşul-săsesc. Preţul 1 cor. — Acesta este titlul tainic al unui volum, altfel frumos tipărit, edat de redacţia foii »Munca« din Sassebeş. E doar prima carte de literatură românească, după veacuri,

ce ne vine din acest oraşel cu nume şi trecut săşesc, dar cu traiu şi cu viitor românesc — din care ne-a venit oare când «Sicriul de aur».

Volumul acesta apare învăluit în taine: Ci că ar fi după un manuscris găsit; dar poartă o dedicaţie: »*În amintirea părinţilor mei*«, iar din »Prefaţa« «Muncea» şi din cea a autorului, ce se ascunde, dar se întrezăreşte în «Suflet de poet» — se pare că există o strânsă legătură între »Avel«, şi autor, şi între viaţa lui Avel şi »tragedia« autorului.

Nu e dar vorbă de *Avel*, fratele şi victima lui Cain, ci de un preot din jurul Săliştei Sibiului, a cărui viaţă, împetrişată şi ea cu momente tragice, ca a tuturor oamenilor, a inspirat unui *suflet de poet* aceasta lucrare, ce se numeşte tragedie. Ca operă dramatică trebuie să spunem, că n'a reuşit. Limba e bună, fluentă, limpede şi firească. Autorul să vede stăpân pe un stil de povestitor şi manuează uşor şi ritmul poetic. Dar concepţiunea e slabă; caracterizarea persoanelor, desfăşurarea prin acţiune a caracterelor, e de tot palidă. Construcţiia dramatică e de tot neisbutită. Avel, care are pretenţiia de a fi eroul tragediei, învinge faţă cu intrigile, comune, ale contrarilor săi, doi săteni ai lui, — un bogătan (Spiridon), care vrea să-şi facă fata preuteasă, şi un agent catilinar al său (Catălin). El nu moare, dar pleacă la temniţă. Altfel *Avel* nu poartă el acţiunea dramatică; nici nu se învârte în jurul lui. Centrul acţiunii ar fi să fie în jurul *Anei*, fata lui Spiridon, şi mirele ei, dar pe acesta nici nu ni-l prezintă autorul; e un »necunoscut«. *Dan*, învăţătorul, şi peşitorul *Anei*, contra căruia curge intriga se sinucide fără nici un motiv plausibil. — Şi încă unde? În munte, la o stână! Din punct de vedere curat omenesc tragedia suferă naufragiu total. Dar se zice: »tragedie din popor«, şi te-ai aştepta să vezi ceva din etnicul nostru. Şi în acest punct rămâi amăgit. Nu e nimic; dacă lipsesc caracterele artei, lipsesc şi tipurile vieţii noastre dela sate. Nici popa, nici dascălul, nici bogătanul, nu sunt tipici.

Poate că autorului i-au stat înaintea ochilor anumite figuri vii, pe cari a voit să le dramatizeze, așa cum sunt în viaţă. Asta ar explica slăbiciunea operii unui autor, care are altfel unele calităţi de formă. Ar explica, dar nu ar scuza opera, nici nu o ar mântui. Ca creaţiune de artă e de tot slabă; e fără viaţă, fără unitate şi fără adevăr. Cu mult mai reuşită este schiţa de nuvelă »Un suflet de poet«, sustratul tragediei. Fireşte e mai uşor a povesti ceva întâmplat, decât a crea o întâmplare dramatică.

În editura «Minervei» au mai apărut :

G. Tutoveanu: «Albastru», prețul	1	Leu.
B. P. Hașdeu: «Ursita», roman istoric, prețul	2	Lei.
D. Anghel și Șt. O. Iosif: «Cireșui lui Lucullus, prețul	1.50	Lei.

Biblioteca Minervei:

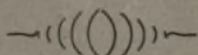
Nr. 75. Xavier de Maistre: «Siberiana», trad. de V. Sado- veanu, prețul	30	bani.
» 76. I. Boteni: «În zile de vacanță», prețul	30	bani.
» 77—78. Iwan Turgenjeff: «Apele primăverii», I—II. volum, trad. de I. Constantinescu, prețul à	30	bani.
» 79. Cehow: «Nuvele, trad. de N. Dunăreanu, prețul	30	bani.
» 80. Petrini Galatz: «Tratamentul general al Sifilisului» prețul	30	bani.
» 81—2. E. de Amicis: «Constantinopolul».		
» 83. H. de Balzac: «Colonelul Chabert». Trad. de Vasile Savel.		
» 84. C. Plamarion: «Cataclismul din Martinica». Trad. de Victor Anestin.		
» 85. Voltairin și Michomégasaral Prefață de Il. Brăteșcu Prețul fie- cărui număr 30 bani.		

Biblioteca pentru toți:

Nr. 561. Ioan Adam: «Din viață», povestiri, prețul	30	bani.
» 553. Locotenent col. Caplescu; «Amintiri din războiu», 1877—78 prețul	30	bani.
» 572. Anatole France: «Albina», povestire trad. de N. Trifu, prețul	30	bani.

Biblioteca Teatrului național:

Nr. 9. Electra de Sofocle: Trad. de G. Murnu, prețul	35	bani.
--	----	-------

Intre băncile mai mari

„ECONOMUL“

din CLUJ—KOLOZSVÁR

oferă, pe lângă garanția cea mai mare, procentul cel mai avantajos pentru depuneri spre fructificare.

Depunerile se plătesc de regulă, amăsurat cu situația casei, imediat și fără abdicere.

Depuneri se pot trimite și prin poștă pe speșele institutului.

Pentru depuneri de ale bisericilor și instituțiilor culturale și filantropice se fac condițiuni excepțional de favorabile.

Capital acționar și rezerve . . .	₰. 620.000
Depuneri	» 1,500.000
Esconturi	» 2,300.000

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Casse nouă sistem Arnheim sigure contra focului și spargerii pentru depozite.

Casete Selfmen pentru mici economii.

Condițiuni favorabile pentru discounturi de cambii și pentru împrumuturi ipotecare.

Filiale în Gherla, Mureș-Ludoș, Panteu.

Expozitură în Aiud, cari asemenea primesc depuneri și fac toate operațiunile de bancă.

Dirrecțiunea.

La tipografia „Carmen“, Petru P. Barițiu în Cluj

☛ Ferencz József-ut Nr. 58 ☚

se află toate cărțile și documentele pentru **Reuniuni Raiffeisen.**

La dorință să pot căpăta și timbrate.

